

สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ตามหลักกฎหมายลักษณะหนี้ ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องชำระหนี้ให้ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งหนี้ทั้งในเรื่องเวลา สถานที่ และวัตถุประสงค์แห่งหนี้ ซึ่งหากลูกหนี้ชำระหนี้ถูกต้องครบถ้วนทุกประการดังกล่าว และเจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้หนี้ นั้นนั้นก็ เป็นอันระงับสิ้นไปไม่ เป็นปัญหาแต่อย่างใด แต่ในทางตรงกันข้ามหากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องดังกล่าว กฎหมายก็กำหนดมาตรการแก้ปัญหาเพื่อคุ้มครองให้เป็นไปตามสิทธิหน้าที่นั้นด้วย กล่าวคือนอกจากกฎหมายจะกำหนดทางเยียวยาให้เจ้าหนี้มีสิทธิฟ้องร้องบังคับให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามการชำระหนี้ให้ถูกต้องแล้ว ยังกำหนดให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดแก่เจ้าหนี้ เพราะเหตุที่ลูกหนี้ทำผิดหน้าที่ในการชำระหนี้ดังกล่าวด้วย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณี

เรื่องลูกหนี้ผิดนัดเป็นเรื่องหนึ่งของการที่ลูกหนี้ทำผิดหน้าที่ในการชำระหนี้ดังกล่าว อันมีผลให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ และมีผลกระทบต่อสิทธิหน้าที่ระหว่างคู่กรณีหลายประการ ซึ่งวิทยานิพนธ์นี้มุ่งวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับผลของการที่ลูกหนี้ผิดนัด ภายในขอบเขตของวิชากฎหมายลักษณะหนี้ และก่อนที่จะพิจารณาถึงผลของการที่ลูกหนี้ผิดนัด ก็จะต้องหาข้อสรุปเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการกำหนดว่าลูกหนี้ผิดนัดเสียก่อนด้วย

ผลการวิจัยอาจสรุปส่วนที่เป็นสาระสำคัญได้ดังนี้

1. แม้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ในการกา-

หนดว่าลูกหนี้ผิดนัด ไว้ชัดเจนอยู่แล้ว โดยกำหนดไว้ 3 กรณีได้แก่ กรณีหนึ่งถึงกำหนดชำระ และเจ้าหนี้ให้คำเตือนไปยังลูกหนี้แล้ว แต่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ กรณีลูกหนี้ไม่ชำระหนี้จนพ้นกำหนดเวลาชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทิน และกรณีผิดนัดตั้งแต่ทำลายเมล็ด แต่บางข้อเท็จจริงอาจมีปัญหาในการปรับใช้หลักเกณฑ์ดังกล่าว เช่น

1) กรณีวัตถุประสงค์หนึ่งเป็นการที่จะต้องงดเว้นกระทำการ หากลูกหนี้ฝ่าฝืนโดยไปกระทำการนั้น จะถือว่าผิดนัดหรือไม่? เมื่อใด? ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นกรณีเช่นนี้ย่อมปรับได้กับหลักเกณฑ์เรื่องลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ตามที่กำหนดเวลาชำระไว้ตามวันแห่งปฏิทิน กล่าวคือเมื่อมีข้อกำหนดว่าลูกหนี้จะต้องไม่กระทำการใด นับแต่วันใดถึงวันใด เช่นตลอดปี 2530 ย่อมมีผลให้ทุก ๆ วันในปี 2530 เป็นวันที่ตามปฏิทินที่ลูกหนี้จะต้องชำระหนี้ โดยการงดเว้นกระทำการตามที่กำหนดนั้น ดังนั้นหากลูกหนี้ฝ่าฝืนวันใด ย่อมเป็นอันผิดนัดทันทีในวันนั้น

2) กรณีลูกหนี้แจ้งการปฏิเสธหนี้มายังเจ้าหนี้ ตั้งแต่ก่อนถึงกำหนดเวลาชำระหนี้ (Anticipatory Breach) ซึ่งเป็นการที่ลูกหนี้สละประโยชน์แห่งเงื่อนไขอันทำให้หนี้ถึงกำหนดชำระทันที แต่มีปัญหาว่ากรณีนี้ลูกหนี้จะตกเป็นผู้ผิดนัดเมื่อใด? ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นกรณีนี้แจ้งการปฏิเสธหนี้มายังเจ้าหนี้เมื่อใด ย่อมทำให้ความจำเป็นที่จะต้องกำหนดให้เจ้าหนี้ต้องเตือนให้ชำระหนี้ก่อนนั้นเป็นอันหมดสิ้นไป กล่าวคือในกรณีที่ลูกหนี้จะตกเป็นผู้ผิดนัด เมื่อมีการเตือนแล้วลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ นั้น หากเจ้าหนี้ยังไม่ได้เตือนลูกหนี้ย่อมตกเป็นข้อต่อสู้ในประเด็นเรื่องเจ้าหนี้ยังไม่ได้เตือนอันทำให้ยังไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดนั้นได้ แต่ในกรณีที่ลูกหนี้ปฏิเสธความเป็นหนี้เช่นนั้นแล้ว ย่อมเป็นการที่ลูกหนี้สละประโยชน์ที่จะถือข้อต่อสู้ดังกล่าว จึงมีผลเสมือนหนึ่งว่าได้มีการเตือนให้ชำระหนี้แล้ว โดยการกระทำของลูกหนี้เอง อันมีผลให้ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดทันทีที่การแสดงเจตนาปฏิเสธความเป็นหนี้นั้นไปถึงเจ้าหนี้

3) กรณีที่มีการกำหนดให้แบ่งชำระเป็นงวด ๆ ในหนี้รายเดีวกัน และไม่มีข้อตกลงชัดเจนว่าหากผิดนัดงวดใดงวดหนึ่งให้ถือว่าผิดนัดทั้งหมดหากปรากฏว่าลูกหนี้ผิดนัดเพียงงวดใดงวดหนึ่ง จะถือว่าลูกหนี้ผิดนัดในหนี้รายนั้นทั้งหมดหรือไม่? มีคำพิพากษาฎีกาที่ 521/2510, 2773/2522, และ 3027/2528 วินิจฉัยในทำนองเดีวกันว่า กรณีที่มีการกำหนดให้ชำระหนี้โดยแบ่งเป็นงวด ๆ แต่เมื่อเป็นหนี้รายเดีวกัน ถ้ามีการผิดนัดแม้เพียงงวดใดงวดหนึ่งก็ถือว่าหนี้รายนั้นมีการผิดนัดทั้งหมด ซึ่งผู้เขียนก็เห็นด้วยกับคำพิพากษาดังกล่าว แต่มีความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาในส่วนนี้ว่า ในกรณีที่คู่สัญญาไม่ได้ตกลงกันให้ชัดเจนแจ้งว่าการผิดนัดงวดใดงวดหนึ่งให้ถือว่าผิดนัดทั้งหมดนั้น น่าจะพิจารณาถึงเจตนาของคู่สัญญาประกอบกับสภาพของสัญญานั้น ๆ ว่าประสงค์จะบังคับกันเคร่งครัดเพียงใด ตามที่มาตรา 368 บัญญัติว่า "สัญญานั้นท่านให้ตีความไปตามความประสงค์ในทางสุจริตโดยพิจารณาถึงปกติประเพณีด้วย" ซึ่งหากตามเจตนาของคู่สัญญาประสงค์จะให้ถือว่าการผิดนัดงวดใดมีผลเฉพาะแต่ในงวดนั้นไม่กระทบถึงงวดอื่น ๆ แล้วก็น่าจะต้องบังคับกันตามนั้น มิฉะนั้นแล้วอาจเกิดความไม่เป็นธรรมได้ในบางกรณีเช่น ตกลงชำระหนี้โดยแบ่งเป็น 200 งวด รวมเวลา 10 ปี จึงจะเสร็จสิ้น ซึ่งลูกหนี้อาจชำระหนี้ติดต่อกันมาตลอด โดยยังไม่เคยผิดนัด แต่ต่อมาได้มีการผิดนัดเกิดขึ้นเพียงงวดเดีว โดยที่ลูกหนี้ยังประสงค์จะชำระหนี้ต่อไปอยู่ แต่กลับต้องถูกถือว่างวดที่เหลือผิดนัดทั้งหมด ต้องชำระหนี้พร้อมกันทันที ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปเช่นนั้น เว้นเสียแต่ว่าลูกหนี้จะได้แสดงพฤติการณ์ที่ถือได้ว่าเป็นการสละประโยชน์แห่งเงื่อนไขแล้ว

ส่วนข้อยกเว้นอันทำให้ลูกหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดนั้น นอกจากจะได้แก่กรณีที่มีการชำระหนี้ยังมิได้กระทำการลงเพราะพฤติการณ์อันใดอันหนึ่งซึ่งลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบตามมาตรา 205 แล้วยังอาจได้แก่กรณีที่เจ้าหนี้เองเป็นฝ่ายผิดนัด กรณีกำหนดเวลาชำระหนี้ขยายออกไปอันเป็นคุณแก่ลูกหนี้ และกรณีที่ลูกหนี้มีสิทธิหักกลบหนี้กับหนี้ส่วน

ที่ลูกหนี้มีสิทธิ เรียกร้องจากเจ้าหนี้ ซึ่งหากหักกลบลบกันได้ ตั้งแต่เวลาที่ลูกหนี้ผิดนัด และไม่เหลือจำนวนที่คงค้างชำระแล้วก็อาจทำให้ลบล้างการผิดนัดนั้น อันทำให้ไม่ถือว่ามี การผิดนัดเกิดขึ้น

2. มีปัญหาว่า การผิดนัดของลูกหนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งหนี้ในเรื่องเวลาหรือไม่? เพราะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้บัญญัติชัดเจนว่า ให้ถือเอาการผิดนัดของลูกหนี้เป็นเหตุแห่งความรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดจากการชำระหนี้ล่าช้า หากแต่บัญญัติรวมไว้ในมาตรา 215 ว่า "เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ไซ้ เจ้าหนี้จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่การนั้นก็ได้"

แต่หากพิจารณาจากพื้นฐานความคิดทางกฎหมายเรื่องลูกหนี้ผิดนัดตามที่ปรากฏในหลักกฎหมายโรมัน และในหลักกฎหมายของหลายประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมายเป็นที่เข้าใจได้ว่ามีเจตนารมณ์ที่จะถือเอาการผิดนัดเป็นจุดเริ่มต้นในการที่ลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบฐานชำระหนี้ล่าช้า

ตามหลักกฎหมายโรมันกำหนดว่าการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ทั้งที่หนี้ถึงกำหนดชำระแล้วนั้นไม่ก่อให้เกิดความรับผิด แต่เมื่อลูกหนี้ผิดนัดจะเป็นเหตุทำให้ลูกหนี้ต้องตกอยู่ภายใต้หน้าที่ที่จะต้องกระทำให้เจ้าหนี้ได้มีฐานะคืนดีเท่าที่จะพึงเป็นดังเช่นไม่มีการผิดนัดเกิดขึ้น ซึ่งการที่จะถือว่าลูกหนี้ผิดนัด (*Mora debitoris* หรือ *Mora solvendi*) ก็ต้องมีการกำหนดจุดเวลานั่นอนที่ลูกหนี้จะต้องทำการชำระหนี้ ซึ่งอาจโดยการเตือนของเจ้าหนี้หรือโดยมีข้อตกลงกำหนดเวลาที่แน่นอนดังกล่าว (*Dies interpellat pro homine*)

หลักการข้างต้นปรากฏต่อมาในหลักกฎหมายเยอรมัน ซึ่งมีหลักว่าการที่ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้ถึงกำหนดชำระแล้วนั้น ไม่เพียงพอที่จะถือว่าลูกหนี้ชำระหนี้ล่าช้า การจะถือว่าลูกหนี้ชำระหนี้ล่าช้าต้องเป็นกรณีที่ลูกหนี้ผิดนัด (Verzug) แล้วเท่านั้น และเมื่อลูกหนี้ผิดนัดแล้วยอมเป็นเหตุให้ลูกหนี้ต้องชดใช้ค่าเสียหาย ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 286 วรรคแรก บัญญัติไว้อย่างชัดเจนให้ลูกหนี้ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่เจ้าหนี้สำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการผิดนัดของลูกหนี้ ส่วนหลักเกณฑ์ในการกำหนดว่าลูกหนี้ผิดนัดตามกฎหมายเยอรมันก็เป็นไปในทำนองเดียวกันกับในหลักกฎหมายโรมันโดยมีหลักว่าเมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระและเจ้าหนี้เตือนให้ลูกหนี้ชำระแล้ว แต่ลูกหนี้ไม่ชำระ ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด แต่ในกรณีที่กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้แน่นอนตามเวลาแห่งปฏิทิน หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้จนล่วงพ้นกำหนดดังกล่าว ย่อมผิดนัดโดยเจ้าหนี้ไม่ต้องเตือน

ซึ่งมีข้อสังเกตว่าหลักเกณฑ์ในการกำหนดว่าลูกหนี้ผิดนัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยก็เป็นไปในทำนองเดียวกันกับในหลักกฎหมายเยอรมันดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้ในส่วนของผลทางกฎหมายของการที่ลูกหนี้ผิดนัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 216, 217, 224 และ 225 ก็เป็นบทบัญญัติที่มีใจความเป็นอย่างเดียวกันหรือทำนองเดียวกันกับในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน¹ ซึ่งอาจทำให้เข้าใจไปได้ว่าบทบัญญัติเรื่องลูกหนี้ผิดนัดตามกฎหมายไทย มีที่มาจากหลักกฎหมายเยอรมัน แต่จุดที่แตกต่างจากหลักกฎหมายเยอรมันก็คือตามกฎหมายเยอรมันบัญญัติไว้ชัดเจนให้ถือเอาการผิดนัดเป็นจุดเริ่มต้นในการที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชดใช้ค่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ บทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 286, 287, 288, 289 และ 290 ใน Chung Hui Wang, The German Civil Code (London : Stevens and Sons Ltd., 1907), P. 65-66.

เสียหายฐานชำระหนี้ล่าช้า แต่ตามกฎหมายไทยไม่ได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะ เช่นนั้น หากแต่ถือเอามาตรา 215 เป็นที่รวมแห่งสิทธิในการเรียกค่าเสียหายอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นการชำระหนี้ไม่ถูกต้องในระยะเวลา สถานที่ หรือวัตถุแห่งหนี้ หรือกรณีที่ไม่มีการชำระหนี้เลย ดังนั้นกรณีที่ถูกหนี้ผิดนัดก็ย่อมอยู่ใน บังคับของมาตรา 215 ด้วย²

การที่กฎหมายไทยมีการบัญญัติมาตรา 215 ไว้ เพื่อเป็นที่รวมแห่งสิทธิในการเรียกค่าเสียหายอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ทั้งปวงดังกล่าว แทนที่จะบัญญัติเรื่องสิทธิในการเรียกค่าเสียหายในกรณีลูกหนี้ผิดนัดไว้โดยเฉพาะเหมือนอย่างในกฎหมายเยอรมัน (ทั้ง ๆ ที่บทบัญญัติมาตราอื่น ๆ เกี่ยวกับเรื่องลูกหนี้ผิดนัดล้วนมีที่มาจากกฎหมายเยอรมันดังกล่าว) น่าจะเป็นเพราะผู้ร่างกฎหมายได้เห็นข้อบกพร่องบางประการในกฎหมายเยอรมัน กล่าวคือตามกฎหมายเยอรมันมีการบัญญัติเรื่องความรับผิดชอบอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ไว้เพียงแค่ 2 กรณี คือกรณีลูกหนี้ผิดนัดอย่างหนึ่ง กับกรณีการชำระหนี้เป็นอันพ้นวิสัย อันเกิดจากเหตุที่โทษลูกหนี้ได้อีกอย่างหนึ่ง ส่วนกรณีที่ลูกหนี้ชำระหนี้ไม่ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งหนี้ใน เรื่องวัตถุแห่งหนี้ หรือ

² บทบัญญัติในมาตรา 215 ดังกล่าวมีใจความทำนองเดียวกันกับในประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นมาตรา 415 แต่เนื่องจากตามประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 412 นั้นกำหนดหลักเกณฑ์ในการที่จะถือว่าลูกหนี้ชำระหนี้ล่าช้าอย่างกว้างขวางมาก ยิ่งกว่าหลักเกณฑ์ในการที่จะถือว่าลูกหนี้ผิดนัดตามกฎหมายไทย กล่าวคือในกรณีที่กำหนดเวลาชำระหนี้ไม่ใช่จุดเวลาที่แน่นอนนั้น หากลูกหนี้รู้ว่าถึงกำหนดเวลานั้นแล้ว แต่ไม่ชำระหนี้ก็ถือว่าลูกหนี้ล่าช้าในการชำระหนี้และต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายตามกฎหมายญี่ปุ่น ซึ่งเห็นได้ว่ามีแนวความคิดแตกต่างกับกฎหมายเรื่องลูกหนี้ผิดนัดของไทย จึงไม่อาจนำเอาหลักกฎหมายญี่ปุ่นดังกล่าวมาเทียบเคียงในการตอบปัญหานี้ในกฎหมายไทย

สถานที่นั้น ไม่มีบทบัญญัติในกฎหมายเยอรมันกำหนดความรับผิดไว้โดยเฉพาะทำให้ ศาลเยอรมันต้องสร้างทฤษฎีความรับผิดอันเกิดจากการละเมิดหน้าที่ตามสัญญา - (Positive Vertragsverletzungen) เพื่อให้ครอบคลุมถึงกรณีที่ไม่มีกฎหมาย บัญญัติไว้โดยเฉพาะ เช่นกรณีการชำระหนี้ไม่ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่ง หนี้ ในเรื่องวัตถุแห่งหนี้หรือสถานที่ดังกล่าว ซึ่งหากตามกฎหมายไทยไม่มีบทบัญญัติ อย่างในมาตรา 215 โดยไปบัญญัติเรื่องการเรียกค่าเสียหายในกรณีที่ลูกหนี้ผิดนัดไว้ โดยเฉพาะ อย่างในกฎหมายเยอรมันและไม่ต้องการจะทำให้เกิดปัญหาอย่างในกฎหมาย เยอรมันแล้วก็อาจต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการเรียกค่าเสียหายในการที่ลูกหนี้ไม่ชำระ หนี้ให้ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งหนี้ในกรณีอื่น ๆ แต่ทุกเรื่องซึ่งจะทำ ให้บทบัญญัติเหินห่างออกไปโดยใช่เหตุ การบัญญัติกฎหมายอย่างในมาตรา 215 จึง เป็นการกระชับและครอบคลุมกรณีการไม่ชำระหนี้ทั้งปวงได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการที่กฎหมายไทยไม่ได้บัญญัติถึงสิทธิในการเรียกค่าเสียหายอันเกิดจากการที่ลูกหนี้ผิดนัดไว้โดยเฉพาะก็เพราะมีมาตรา 215 เป็นบท บัญญัติที่ครอบคลุมถึงกรณีที่ลูกหนี้ผิดนัดอยู่แล้ว และการที่บัญญัติมาตรา 215 ให้ครอบ คลุมอย่างกว้างขวางก็เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาช่องว่างในกฎหมายเหมือนอย่างในกฎหมาย เยอรมันที่ทำให้ศาลเยอรมันต้องสร้างทฤษฎีขึ้นเองดังกล่าว แต่จากการที่บทบัญญัติ เรื่องลูกหนี้ผิดนัดในกฎหมายไทย มีใจความตรงกันกับในกฎหมายเยอรมันแทบทั้งสิ้น จึงอาจทำให้เข้าใจไปได้ว่าผู้ร่างกฎหมายประสงค์จะถือตามแนวความคิดเรื่องลูกหนี้ ผิดนัดในกฎหมายเยอรมันในส่วนที่ถือว่าการผิดนัดเป็นจุดเริ่มต้นในการที่ลูกหนี้ต้องรับ ผิดชดใช้ค่าเสียหายฐานชำระหนี้ล่าช้า นั่นด้วย

ความเห็นที่ว่าลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายฐานชำระหนี้ล่าช้าต่อ เมื่อผิดนัดเท่านั้นยังมีเหตุผลสนับสนุนอีกหลายประการกล่าวคือ หากพิจารณาตามบท บัญญัติแห่งกฎหมายลักษณะหนี้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ส่วนที่มุ่งหมายถึงการ

ชำระหนี้ล่าช้านั้น ส่วนแต่ใช้ถ้อยคำว่า "ผิดนัด" ทั้งสิ้น เช่นมาตรา 205 บัญญัติว่า "ตราใบการชำระหนี้ที่นั้นยังมีได้กระทำการลงเพราะพฤติการณ์อันใดอันหนึ่ง ซึ่งลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ ตราบนั้นลูกหนี้ยังหาได้ชื่อว่าผิดนัดไม่" ซึ่งหากยังถือว่ามีกรณีที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบต่อใช้ค่าเสียหายฐานชำระหนี้ล่าช้า โดยไม่จำเป็นต้องผิดนัดแล้วก็เป็นที่น่าสงสัยว่าเหตุใดมาตรา 205 จึงบัญญัติเป็นข้อยกเว้นของหลักเกณฑ์ในการกำหนดว่าลูกหนี้ผิดนัดเท่านั้นไม่ได้เป็นข้อยกเว้น สำหรับกรณีการชำระหนี้ล่าช้าที่ยังไม่ผิดนัดด้วย หรือมาตรา 216 ซึ่งบัญญัติว่า "ถ้าโดยเหตุผิดนัด การชำระหนี้กลายเป็นอันไร้ประโยชน์แก่เจ้าหนี้ เจ้าหนี้จะบอกปิดไม่รับชำระหนี้และจะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อการไม่ชำระหนี้ก็ได้" ก็มุ่งหมายเฉพาะกรณีที่ลูกหนี้ผิดนัดเช่นกัน

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ในการกำหนดว่าลูกหนี้ผิดนัดตามกฎหมายไทยนั้น มีพื้นฐานความคิดมาจากการกำหนดจุดเวลาที่แน่นอนที่ลูกหนี้จะต้องทำการชำระหนี้ ซึ่งหากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้จนล่วงพ้นจุดเวลาที่แน่นอนดังกล่าวย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าลูกหนี้ทำผิดหน้าที่อันสมควรต้องรับผิดชอบ ซึ่งการที่จะให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบต่อใช้ค่าเสียหายฐานชำระหนี้ล่าช้าก็ควรต้องมีจุดเวลาที่แน่นอนว่าจะต้องชำระหนี้เมื่อใด และจุดเวลาที่แน่นอนดังกล่าว ก็เป็นไปตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้อยู่แล้วในส่วนของหลักเกณฑ์ในการกำหนดว่าลูกหนี้ผิดนัดนั่นเอง ทั้งนี้ เพราะการที่จะให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบต้องมีคามแน่นอนว่าต้องรับผิดชอบนับแต่จุดเวลาใด หากปล่อยให้เป็นเรื่องที่ให้ผู้กรณีต้องพิสูจน์โดย ไม่มีความแน่นอนก็จะเกิดข้อถกเถียงและพิพาทกันได้เกือบทุกกรณี

จากเหตุผลที่กล่าวมาทั้งสิ้นข้างต้น จึงเห็นว่าโดยเจตนารมณ์ของกฎหมายมุ่งถือเอาการผิดนัดของลูกหนี้เป็นจุดเริ่มต้นในการที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบต่อชำระหนี้ล่าช้า

3. การผิดนัดของลูกหนี้เป็นเหตุให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบต่อใช้ดอกเบี้ยในหนี้เงินตั้งตั้งแต่เวลาผิดนัด กับดอกเบี้ยในจำนวนค่าสินไหมทดแทนเพื่อราคาทรัพย์สินซึ่ง

ส่งมอบไม่ได้หรือเสียหายอันเกิดขึ้นในระหว่างผลิตผล คิดตั้งแต่เวลาอันเป็นฐานที่ตั้งแห่งการกะประมาณราคา

นอกจากนี้ลูกหนี้ยังต้องรับผิดชอบตามที่มาตรา 217 บัญญัติว่า "ลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบในความเสียหายบรรดาที่เกิดขึ้นจากความประมาทเลินเล่อ ในระหว่างเวลาที่ตนผลิตผล ทั้งจะต้องรับผิดชอบในการชำระหนี้กลายเป็นเงินวิสัย เพราะอุบัติเหตุอันเกิดขึ้นในระหว่างเวลาที่ผลิตผลนั้นด้วย เว้นแต่ความเสียหายนั้นถึงแม้ว่าคนจะได้ชำระหนี้ทันเวลากำหนดก็จะต้องเกิดมีอยู่นั่นเอง" ซึ่งมีนักกฎหมายบางท่านให้ความเห็นว่า "อุบัติเหตุ" ในมาตรา 217 นั้นหมายความจำกัดเฉพาะเหตุสุดวิสัยที่เกิดจากคนหรือสัตว์ได้จากคนเท่านั้น ซึ่งโดยความเคารพในความเห็นดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่าความเห็นดังกล่าวน่าจะไม่ต้อง เพราะเมื่อพิจารณาจากพื้นฐานความคิดของบทกฎหมายในมาตรา 217 แล้วพบว่า เป็นหลักการที่กำหนดให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบต่อภัยในภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างผลิตผล จะมีข้อยกเว้นเพียงในกรณีที่มีความเสียหายนั้นจะมีขึ้นอยู่นั่นเองแม้จะมีการชำระหนี้ทันเวลากำหนด อันเป็นหลักการที่ตรงกันกับที่ปรากฏในกฎหมายโรมัน และคำอธิบายประมวลกฎหมายในหลายประเทศ ดังนั้นคำว่า "อุบัติเหตุ" ในมาตรา 217 จึงมิได้จำกัดเฉพาะเหตุที่สืบสาวได้จากคนเท่านั้น หากแต่หมายความรวมถึงเหตุสุดวิสัยทุกประการที่ทำให้เกิดความเสียหายนั้นขึ้นในระหว่างผลิตผล ซึ่งลูกหนี้ผู้ต้องรับผิดชอบต่อภัยในระหว่างผลิตผลต้องรับผิดชอบแม้โดยปกติถ้าไม่ได้ผลิตผลจะไม่ต้องรับผิดชอบก็ตาม

4. มาตรา 216 บัญญัติว่า "ถ้าโดยเหตุผลิตผล การชำระหนี้กลายเป็นอันไร้ประโยชน์แก่เจ้าหนี้ เจ้าหนี้จะบอกปิดไม่รับชำระหนี้ และจะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อการไม่ชำระหนี้ก็ได้" อันมีปัญหาว่าหากลูกหนี้ผลิตผล แต่การชำระหนี้ยังไม่กลายเป็นอันไร้ประโยชน์ เจ้าหนี้จะบอกปิดไม่รับชำระหนี้ได้หรือไม่?

ทั้งนี้เพราะปัญหานี้จะมีผลกระทบถึงปัญหาอื่นที่ต่อเนื่องกันอีก 2 ประการ ได้แก่ ปัญหาเรื่องสิทธิเรียกค่าเสียหายของเจ้าหนี้ประการหนึ่ง กับปัญหาเรื่องหนี้ที่จะต้องชำระกันตามสัญญาต่างตอบแทนอีกประการหนึ่ง

ในประเด็นที่กระทบถึงสิทธิเรียกค่าเสียหายของเจ้าหนี้ อาจหาข้อยุติได้ เพราะหากการชำระหนี้ นั้น ไร้ประโยชน์แก่ เจ้าหนี้ และ เจ้าหนี้ ออกปิด ไม่รับชำระหนี้ เจ้าหนี้ย่อมเรียกค่าเสียหายได้ในฐานะไม่มีการชำระหนี้เลย แต่ถ้าการชำระหนี้ นั้นยัง เป็นประโยชน์ แต่เจ้าหนี้กลับออกปิดไม่รับชำระหนี้ ย่อมเป็นการที่เจ้าหนี้ไม่บรรเทา ความเสียหายทั้งที่กระทำได้จึงต้องลดจำนวนค่าสินไหมทดแทนลงตามส่วนตามมาตรา 223 อันมีผลให้ เจ้าหนี้จะเรียกค่าเสียหายฐานไม่มีการชำระหนี้ เลขนั้นย่อมกระทำไม่ได้ คงเรียกได้เพียงค่าเสียหายในฐานะชำระหนี้ล่าช้าเท่านั้น แต่ในประเด็น ที่กระทบถึงหนี้ตาม สัญญาต่างตอบแทนนั้น มีปัญหาว่า หากคู่สัญญาฝ่าย หนึ่งผิดนัดและต่อมาคู่สัญญาฝ่ายนั้นมาขอปฏิบัติการชำระหนี้ต่อคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง ดังนี้ คู่สัญญาฝ่ายที่ผิดนัดนั้นจะเรียกให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งนั้นชำระหนี้ตามสัญญาต่าง ตอบแทนได้หรือไม่? อาจพิจารณาได้เป็น 2 แนวทางดังนี้

แนวทางที่ 1 จะตั้งต้นพิจารณาจากหลักในมาตรา 320 และ 369 เสียก่อนว่าเมื่อคู่กรณีฝ่ายหนึ่งผิดนัดไม่ชำระหนี้ แม้จะขอปฏิบัติการชำระหนี้ในเวลา ต่อมาก็ย่อมเป็นการขอปฏิบัติการชำระหนี้ผิดไปจากเวลาที่ต้องชำระ คู่กรณีอีกฝ่าย หนึ่งจึงออกปิดไม่รับชำระหนี้ได้ตามมาตรา 320 บัญญัติว่า "อันจะบังคับให้เจ้าหนี้ รับชำระหนี้แต่เพียงบางส่วน หรือให้รับชำระหนี้เป็นอย่างอื่นผิดไปจากที่จะต้องชำระ แก่เจ้าหนี้ นั้น ท่านว่าหากอาจจะบังคับได้ไม่" ซึ่งศาสตราจารย์จิตติ ถึงศภักดิ์ ได้อธิบายหลักกฎหมายเกี่ยวกับ มาตรา 320 ว่าการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นผิดไปจากที่ ต้องชำระแก่เจ้าหนี้ หมายรวมถึงผิดเวลาด้วย ไม่เฉพาะแต่ผิดวัตถุประสงค์เท่านั้น

ดังนั้น ในกรณีสัญญาต่างตอบแทน การที่ฝ่ายหนึ่งผิดนัดไม่ชำระหนี้ แม้ ต่อมาจะขอปฏิบัติการชำระหนี้ ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งออกปิดไม่รับชำระหนี้แล้วย่อมมีผลให้ถือ ว่าไม่มีการชำระหนี้เกิดขึ้น ทั้งการขอปฏิบัติการชำระหนี้ก็กระทำโดยไม่ชอบ ฝ่ายที่ ผิดนัดจึงไม่อาจเรียกให้อีกฝ่ายหนึ่งชำระหนี้ตอบแทนได้ เนื่องจากอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิที่ จะอ้างมาตรา 369 เพื่อไม่ต้องชำระหนี้ โดยมาตรา 369 บัญญัติว่า "ในสัญญาต่าง ตอบแทนนั้น คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจะไม่ยอมชำระหนี้จนกว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะชำระหนี้หรือขอ ปฏิบัติการชำระหนี้ก็ได้..."

ส่วนฝ่ายที่ผิดนัดหากประสงค์จะรักษา

สิทธิของตนก็ต้องกล่าวหลักในมาตรา 368 ซึ่งบัญญัติว่า "สัญญานั้นท่านให้ตีความไป ตามความประสงค์ในทางสุจริตโดยพิจารณาถึงปกติประเพณีด้วย" โดยนิสฺฐจนให้ไว้

ว่าตามความประสงค์ของคู่สัญญาในการทำสัญญานั้น ไม่ได้เคร่งครัด ถึงขนาดว่า จะบอกปิดไม่รับชำระหนี้ เมื่อมีการขอปฏิบัติการชำระหนี้ล่าช้าไป ซึ่งหากพิสูจน์ได้ เช่นนั้น คู่สัญญาฝ่ายที่ไม่ได้ผิดนัดก็จะบอกปิดไม่รับชำระหนี้ไม่ได้ ทำให้มีหน้าที่ต้องรับชำระหนี้ และอาจถูกบังคับชำระหนี้ได้ตามสัญญาต่างตอบแทน ส่วนประเด็นเรื่องการเลิกสัญญาจะพิจารณาต่อเมื่อผ่านขั้นตอนการวินิจฉัยตามหลักในมาตรา 320, 369 และ 368 เสียก่อน

ส่วนตามแนวทางที่ 2 จะพิจารณาโดยถือเรื่องสิทธิเลิกสัญญาเป็นหลัก ว่าฝ่ายที่ไม่ได้ผิดนัดมีสิทธิเลิกสัญญาแล้วหรือยัง หากยังไม่มีสิทธิเลิกสัญญาเพราะกำหนดเวลาชำระหนี้ไม่ได้ เป็นสาระสำคัญถึงขนาดว่า วัตถุประสงค์แห่งสัญญาจะสำเร็จผลได้ แต่โดยการชำระหนี้ตรงตามกำหนดเวลาเท่านั้นแล้ว แม้อีกฝ่ายหนึ่งจะขอปฏิบัติการชำระหนี้ภายหลังการผิดนัดก็ถือว่าการชำระหนี้ นั้นยังไม่ไร้ประโยชน์ ฝ่ายที่ไม่ได้ผิดนัดดังกล่าวจะบอกปิดไม่รับชำระหนี้ไม่ได้ ทั้งยังอาจถูกบังคับชำระหนี้ตามสัญญาต่างตอบแทนได้ด้วย เพราะถือว่าสัญญายังไม่เลิกกัน ดังนั้น ตามแนวทางที่ 2 นี้ ฝ่ายที่ไม่ได้ผิดนัดจะบอกปิดไม่รับชำระหนี้ได้ ต่อเมื่อพิสูจน์ได้ว่าตนมีสิทธิเลิกสัญญาแล้ว

ผู้เขียนมีความเห็นว่าผลสุดท้ายแล้ว ทั้งสองแนวทางดังกล่าวอาจมีส่วนสอดคล้องกันเกี่ยวกับข้อจำกัดในการบอกปิดไม่รับชำระหนี้ โดยต้องคำนึงถึงว่าเป็นกรณีที่กำหนดเวลาชำระหนี้รายนั้น ๆ เป็นสาระสำคัญอย่างยิ่งหรือไม่ด้วย

หากแต่แตกต่างกันตรงที่ว่า การตั้งต้นโดยอาศัยหลัก ในมาตรา 320 และ 369 เสียก่อนตามแนวทางที่ 1 นั้น ภาระจะตกอยู่กับฝ่ายที่ผิดนัดที่จะอ้างและพิสูจน์สิทธิของตนตามมาตรา 368 เพื่อผ่อนปรนความเคร่งครัดของหลักในมาตรา 320 และ 369 ในขณะที่หากตั้งต้นโดยพิจารณาแต่สิทธิในการเลิกสัญญา ตามมาตรา 387 และ 388 เป็นสำคัญตามแนวทางที่ 2 แล้ว ภาระจะตกอยู่กับฝ่ายที่ไม่ได้ผิดนัดที่จะต้องแสดงว่าตนมีสิทธิตามหลักเกณฑ์ในการเลิกสัญญา จึงจะเห็นได้ว่าแนวทางที่ตั้งต้นวินิจฉัยตามหลักในมาตรา 320 และ 369 เสียก่อนนั้น น่าจะมีความชอบธรรมยิ่งกว่า เพราะฝ่ายใดที่ทำผิดหน้าที่ก็ควรเป็นฝ่ายที่รับภาระในการแสวงหาทางที่จะรักษาสิทธิของตน มิใช่ให้ภาระตกอยู่กับฝ่ายที่ไม่ได้ทำผิดหน้าที่